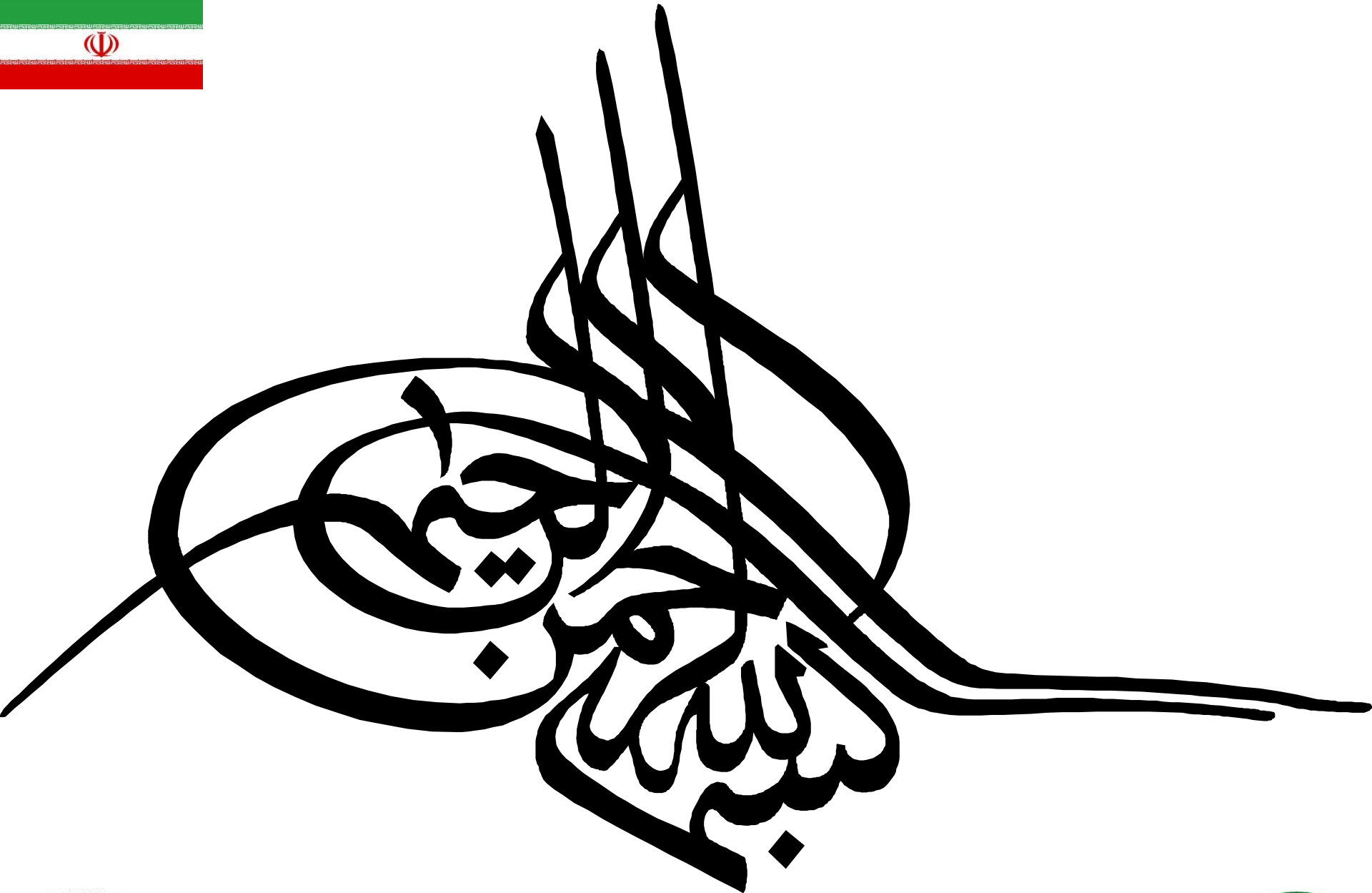

بررسی نقش و آثار موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای در توسعه بازار محصولات کشاورزی: تجارب جهانی و ارائه راهکارها برای ایران

کتایون شمشادی
استادیار و مدیر گروه سیاست‌های کشاورزی و غذا

فرزانه نجفیان
پژوهشگر گروه سیاست‌های کشاورزی و غذا

تعریف و اهمیت موافقت‌نامه‌های تجاری

جایگاه موافقت‌نامه‌های تجاری در سازمان جهانی تجارت

تجربیات جهانی: اتحادیه اروپا

تجربیات جهانی: بلوک آسه آن

ارایه تصویری از وضعیت موافقت‌نامه‌های تجاری کشور ایران

تجربه موافقت‌نامه تجارت ترجیحی اوراسیا

پیشنهادهای

تعریف و اهمیت موافقت‌نامه‌های تجاری

- موافقت‌نامه‌های تجارت منطقه‌ای (RTAs) یکی از ابزارهای اصلی تجارت بین‌المللی به‌شمار می‌روند و در حقیقت توازن بین اهداف سیاسی و اقتصادی را نشان می‌دهند.
- موافقت‌نامه تجاری منطقه‌ای مؤلفه‌هایی که محدود کننده تجارت هستند را شناسایی کرده و با رفع یا کاهش آنان در چهارچوب شیوه‌های تعریف شده در قوانین سازمان تجارت جهانی، موجب تسهیل تجارت بین کشورها می‌شوند.
- انعقاد موافقت‌نامه تجاری دو یا چند جانبه برای کشور ایران نیز بسیار حائز اهمیت می‌باشد.

اهداف موافقت‌نامه‌های تجاری

- تقویت روابط بازرگانی دو (چند) جانبه و افزایش متقابل حجم تجارت کالاها و خدمات
- ایجاد محیط قابل پیش‌بینی‌تر و امن‌تر برای رشد پایدار تجارت متقابل
- تحکیم و توسعه تدریجی تجارت تدریجی با کشورهای دارای تجارت عمده با ایران
- گسترش تجارت متقابل از طریق یافتن حوزه‌های جدید همکاری
- تسهیل و متنوع‌سازی کالاهای مبادله شده
- کمک به توسعه و گسترش هماهنگ تجارت دو (چند) جانبه از طریق حذف موانع فراروی تجارت
- اطمینان از اجرای صحیح قوانین گمرکی
- ارزیابی دقیق حقوق گمرکی، مالیات‌ها و سایر عوارض و هزینه‌ها در مورد کالاهای وارداتی و صادراتی و حصول اطمینان از اجرای صحیح اقدام‌های مربوط به ممنوعیت، محدودیت و ... (روحانی، ۱۳۹۹ مرکز پژوهش‌های مجلس)

انواع موافقت‌نامه‌های تجاری

انواع موافقت‌نامه‌های تجاری

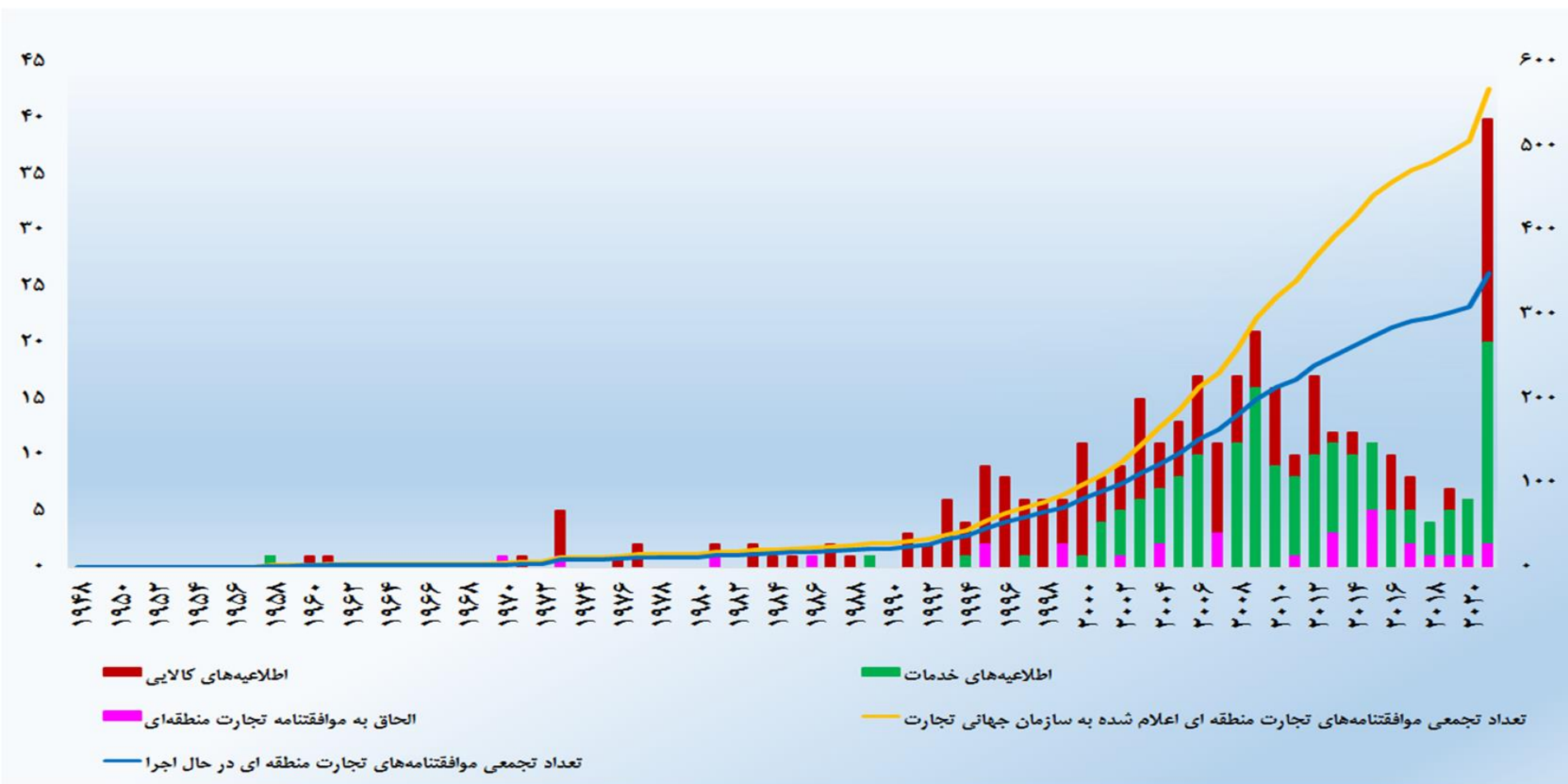

جایگاه موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای در سازمان جهانی تجارت

مبدأ زمانی اجرا	اطلاعیه‌های کالایی	اطلاعیه‌های خدمات	الحاق به موافقتنامه تجارت منطقه‌ای	تعداد تجمعی موافقتنامه‌های تجارت منطقه‌ای اعلام شده به سازمان جهانی تجارت	تعداد تجمعی موافقتنامه‌های تجارت منطقه‌ای در حال اجرا
۲۰۱۷	۸	۵	۲	۴۷۲	۲۹۳
۲۰۱۸	۳	۴	۱	۴۸۰	۲۹۷
۲۰۱۹	۷	۵	۱	۴۹۳	۳۰۴
۲۰۲۰	۶	۶	۱	۵۰۶	۳۱۰
۲۰۲۱	۴۰	۲۰	۲	۵۶۸	۳۵۰

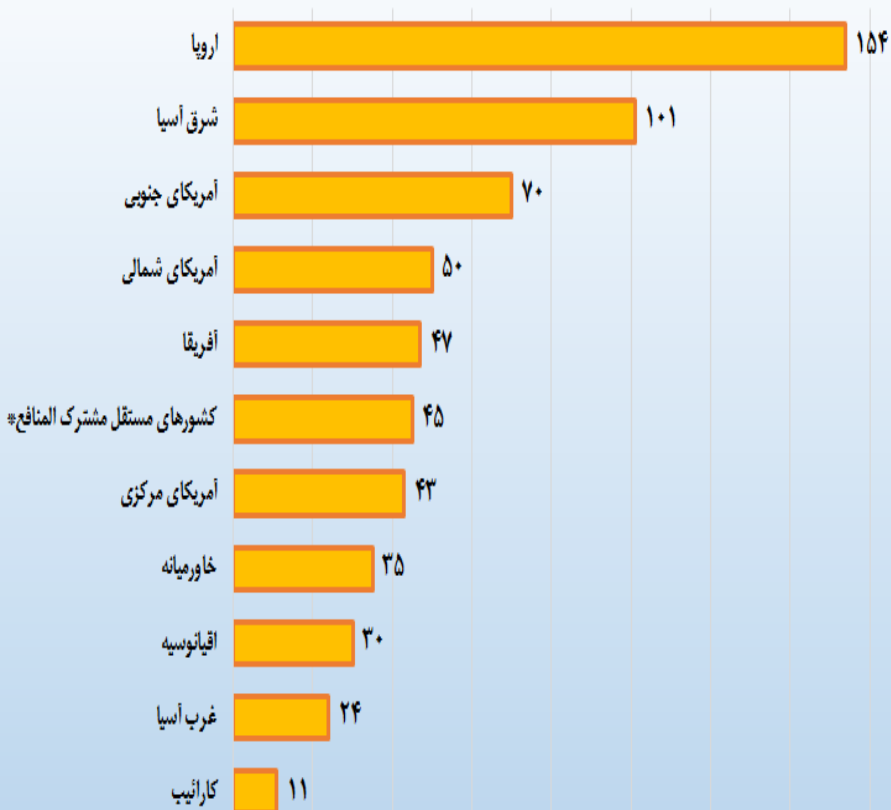
Source: WTO Secretariat, October 29, 2021

جایگاه موافقتنامه‌های تجاری منطقه‌ای در سازمان جهانی تجارت

جایگاه موافقتنامه‌های تجاری منطقه‌ای در سازمان جهانی تجارت

موافقتنامه‌های اطلاع رسانی شده و در حال اجرا بر اساس منطقه جغرافیایی

کشورهای دارای بیشترین تعداد موافقتنامه منطقه‌ای در سال ۲۰۲۰

اثرات تجمعی اقتصادی موافقتنامه‌های تجاری بر بخش کشاورزی اتحادیه اروپا (کمیسیون اتحادیه اروپا، ۲۰۲۱)

✓ ۱۲ موافقتنامه تجاری، ۵ موافقتنامه تجاری (کانادا، ژاپن، بازار مشترک کشورهای آمریکای جنوبی (مرکوسور)، مکزیک و ویتنام)، ۷ موافقتنامه در حال مذاکره

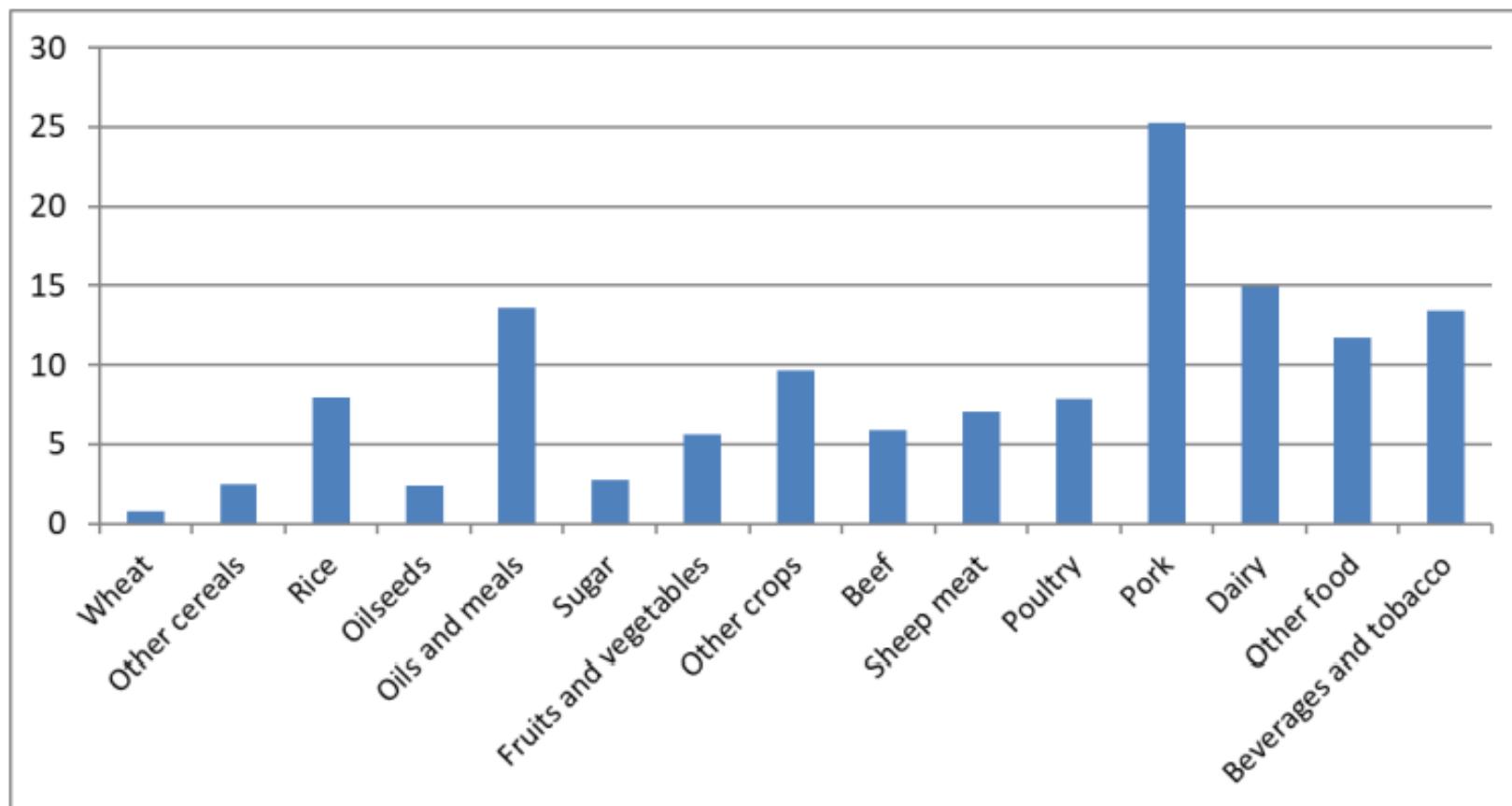
✓ نتایج تحت دو سناریو محتاطانه (آزادسازی کامل تعرفه ۹۷ درصد از خطوط تعرفه ۶ رقمی و کاهش جزئی تعرفه برای ۲۵ درصد از ۳ درصد خطوط تعرفه، محصولات خاص و حساس) و سناریو خوش بینانه (آزادسازی کامل تعرفه ۹۸.۵ درصد از خطوط تعرفه ۶ رقمی و کاهش جزئی تعرفه برای ۲۵ درصد از ۱.۵ درصد خطوط تعرفه، محصولات خاص و حساس)

تفکیک بخشی صادرات اتحادیه اروپا

Source: Authors' calculation from MAGNET results

سهم ۱۲ کشور طرف موافقت نامه از صادرات کشاورزی اتحادیه اروپا

Source: Authors' calculation from MAGNET results

صادرات کشاورزی اتحادیه اروپا به ۱۲ کشور طرف موافقتنامه تجاری

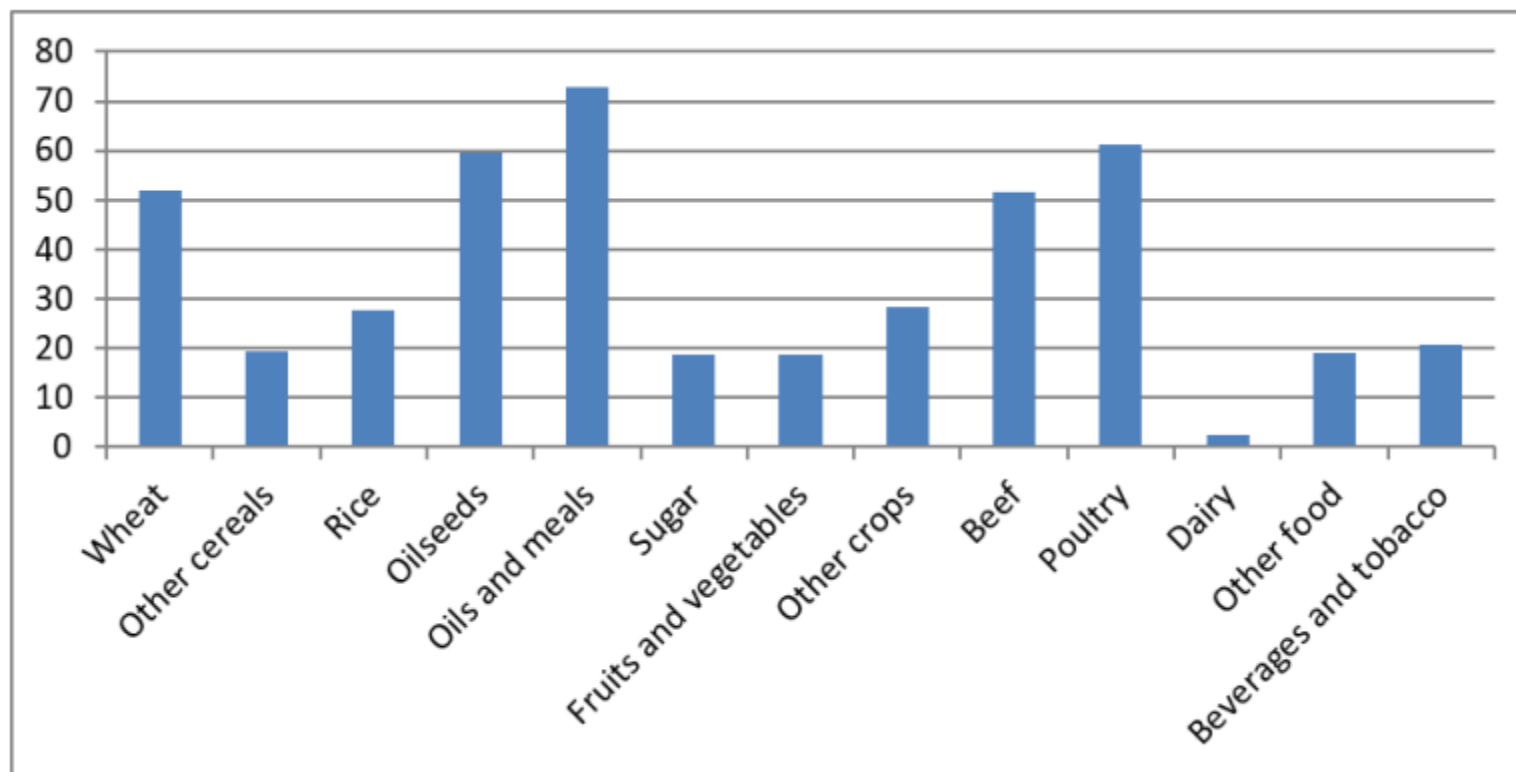
	Base (EUR billion)	Base (%)
Australia	2.80	13.3
Canada	4.16	19.8
Chile	0.44	2.1
Indonesia	0.74	3.5
Japan	5.31	25.2
Malaysia	0.87	4.1
Mercosur	1.47	7.0
Mexico	1.18	5.6
New Zealand	0.52	2.5
Philippines	1.83	8.7
Thailand	0.64	3.0
Vietnam	1.08	5.2
12 FTAs	21.06	100.0

Source: Authors' calculation from MAGNET results

تفکیک بخشی واردات اتحادیه اروپا

سهم ۱۲ کشور طرف موافقت‌نامه از واردات کشاورزی اتحادیه اروپا

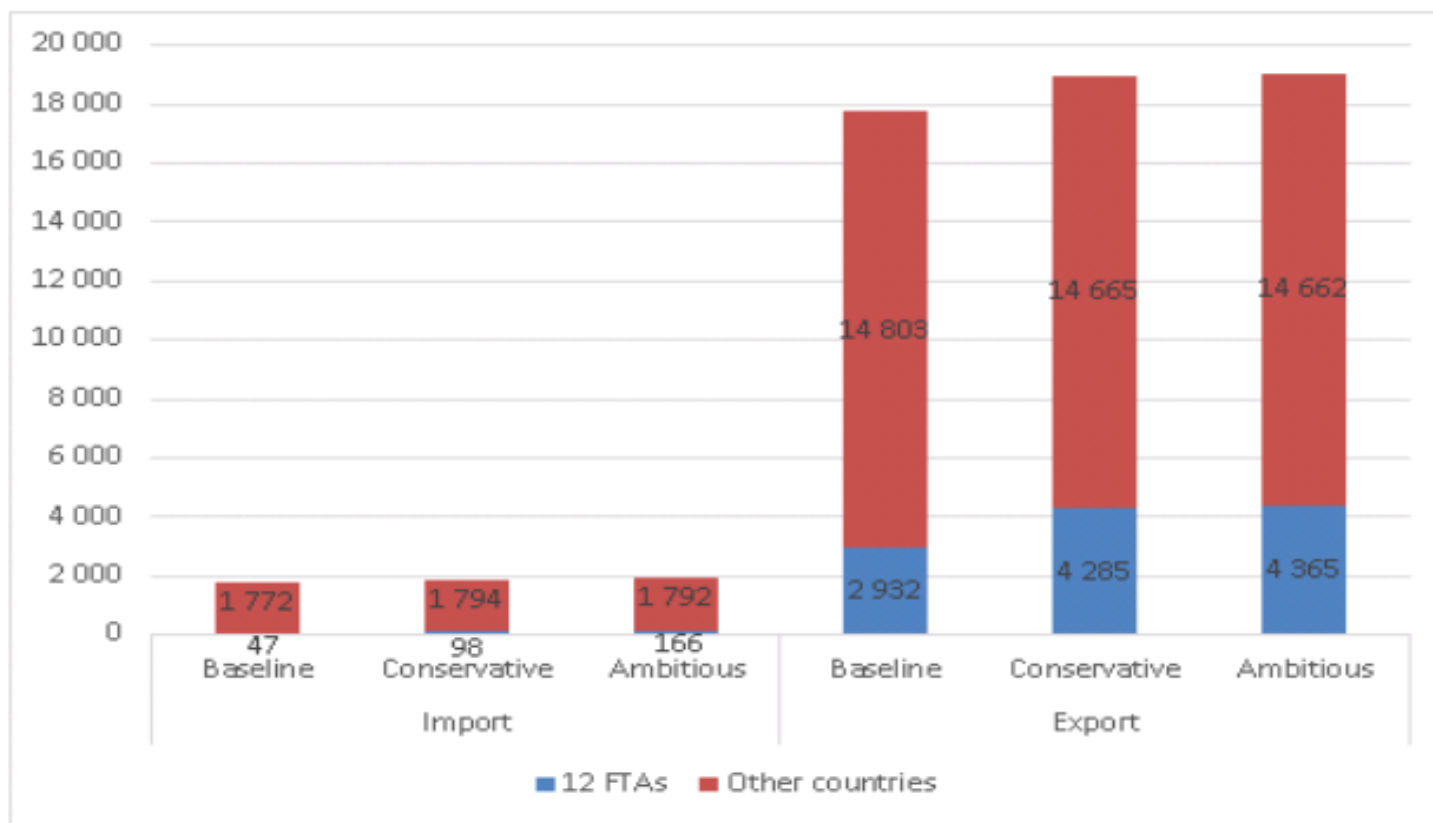
Source: Authors' calculation from MAGNET results

واردات کشاورزی اتحادیه اروپا از ۱۲ کشور طرف موافقتنامه تجاری

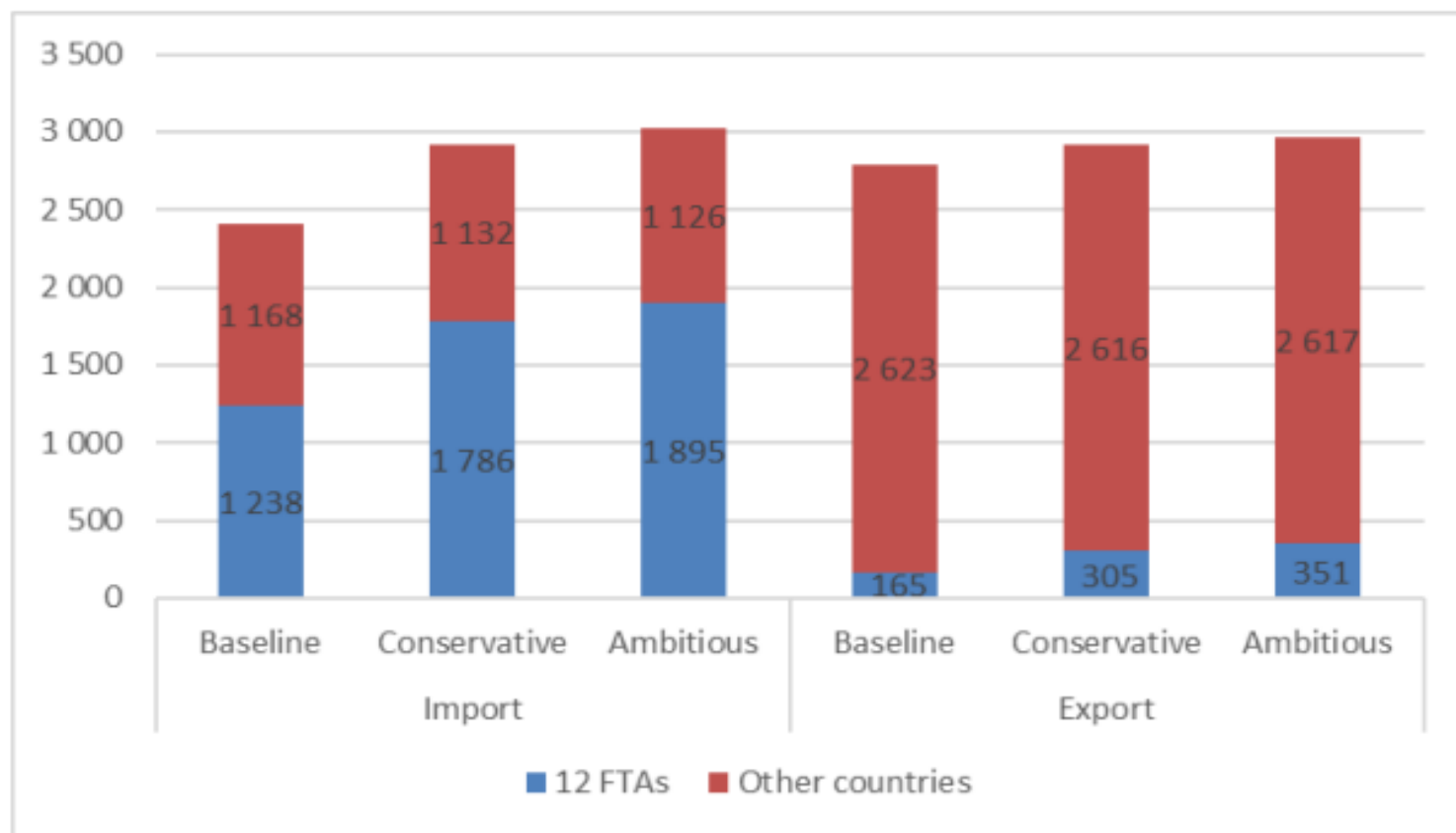
	Base (EUR billion)	Base (%)
Australia	1.18	3.0
Canada	2.38	6.1
Chile	1.91	4.9
Indonesia	4.78	12.3
Japan	0.20	0.5
Malaysia	1.76	4.5
Mercosur	20.39	52.5
Mexico	0.80	2.1
New Zealand	1.25	3.2
Philippines	0.71	1.8
Thailand	1.49	3.8
Vietnam	1.96	5.1
12 FTAs	38.81	100.0

Source: Authors' calculation from MAGNET results

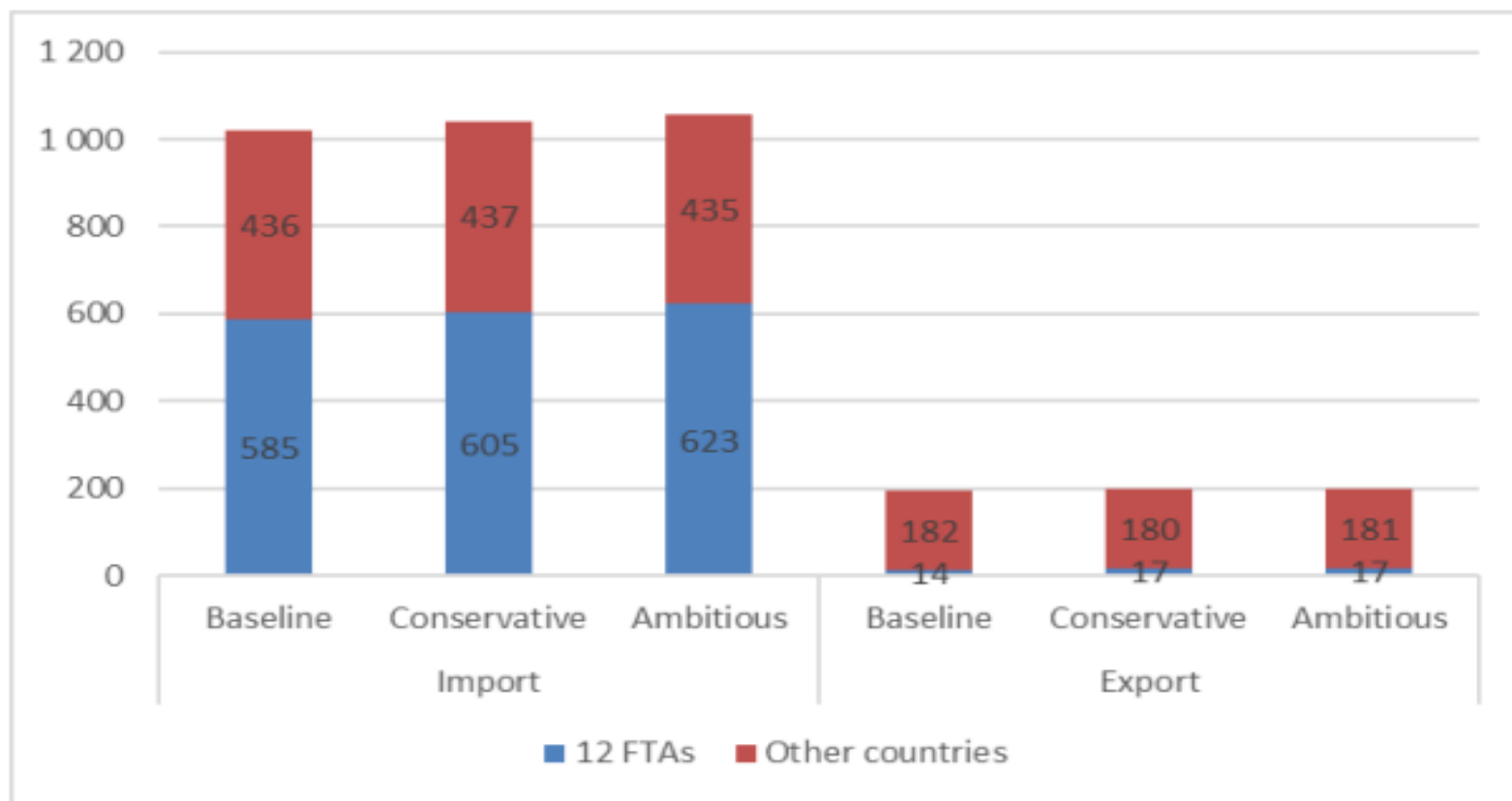
تغییرات صادرات و واردات لبنیات

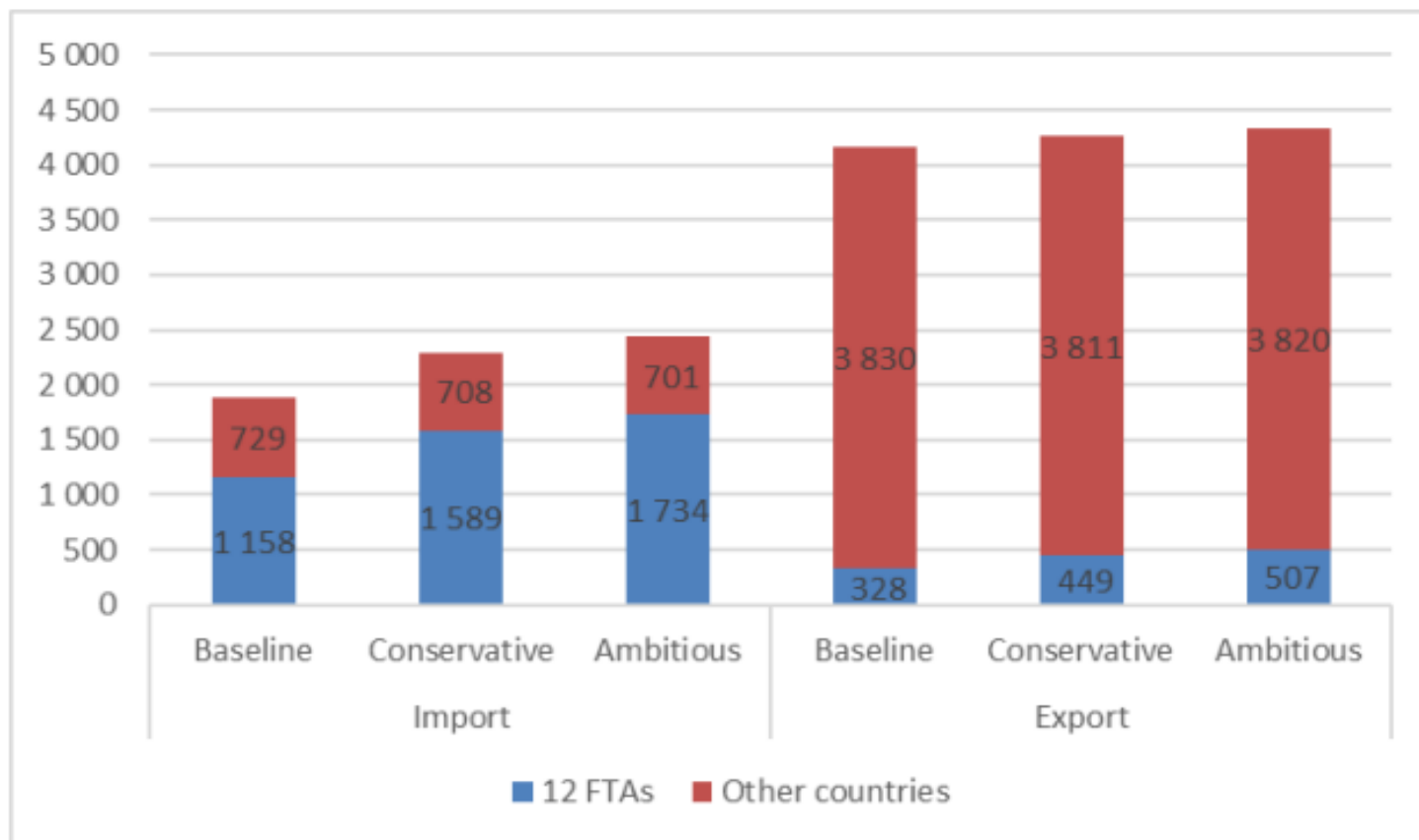
تغییرات صادرات و واردات گوشت گوساله

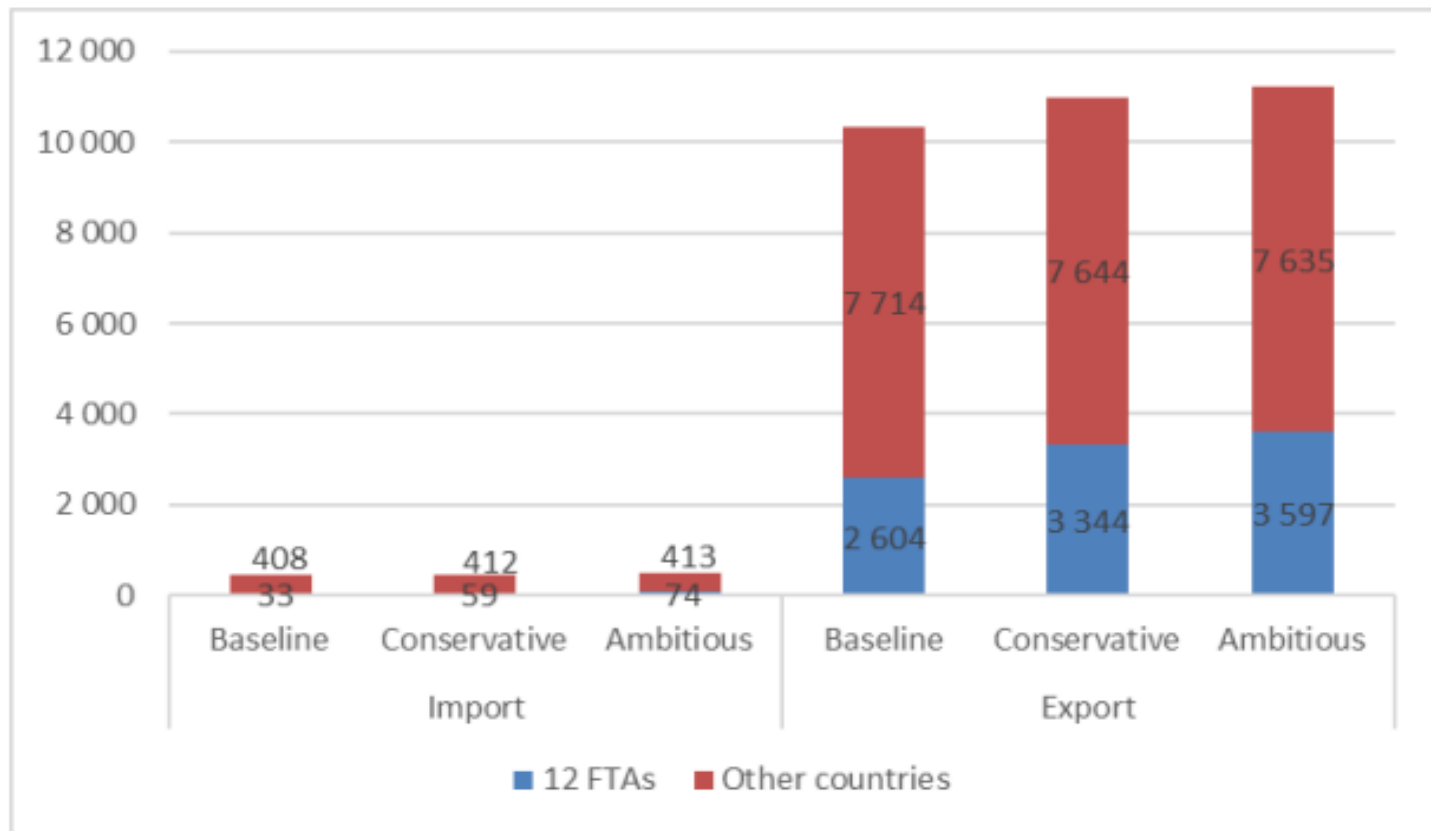
تغییرات صادرات و واردات گوشت گوسفند

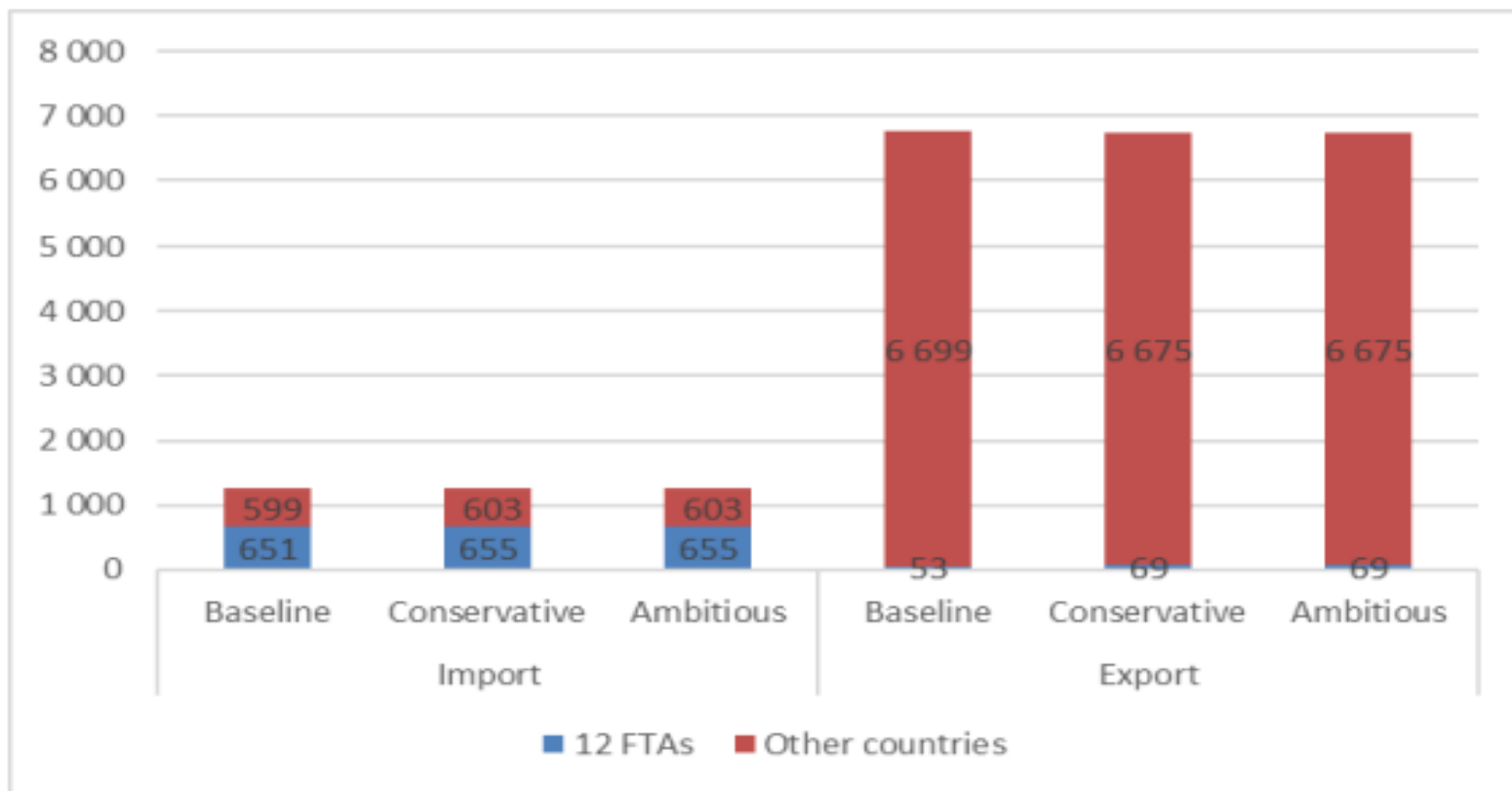
تغییرات صادرات و واردات گوشت مرغ

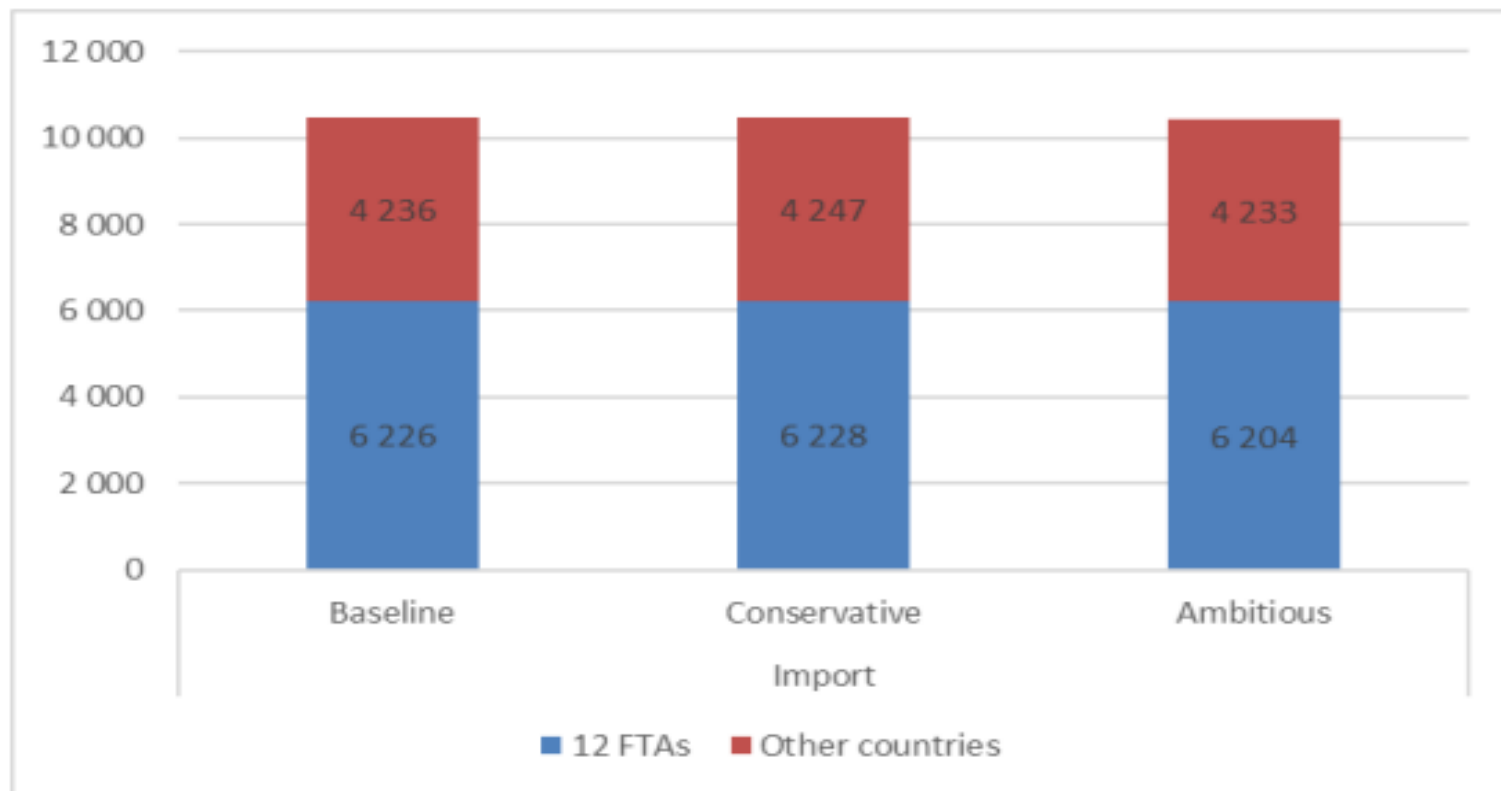
تغییرات صادرات و واردات گوشت خوک

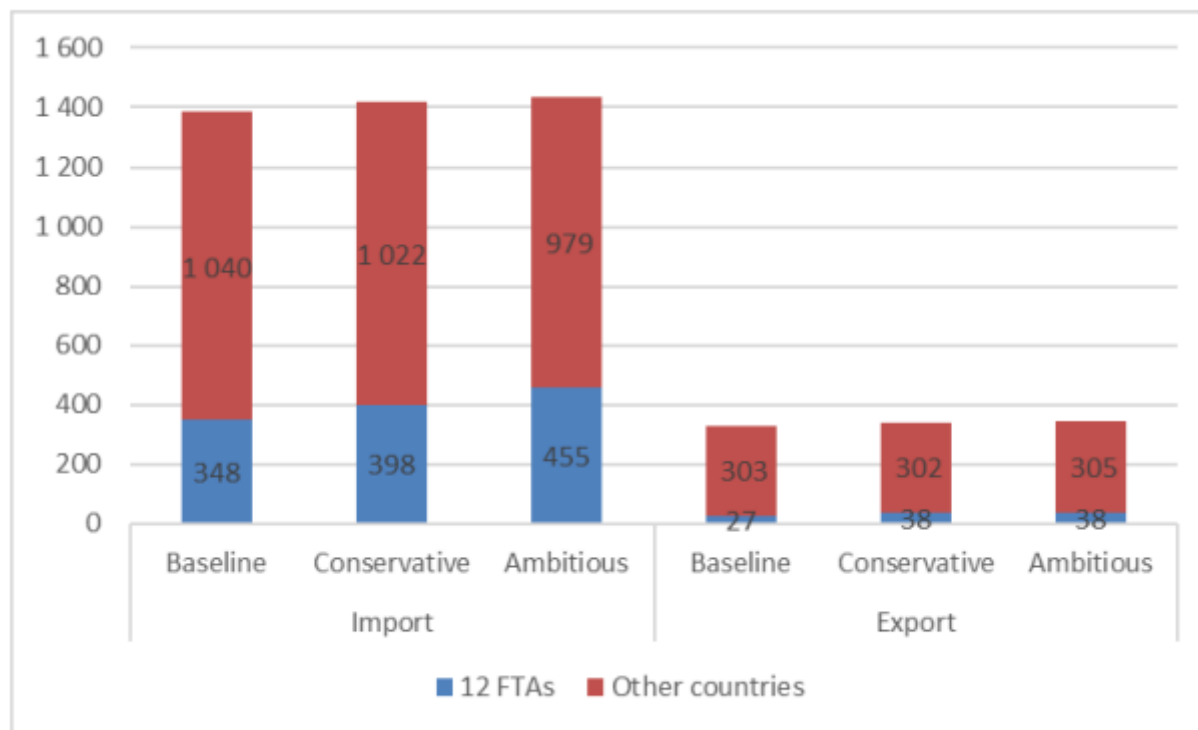
تغییرات صادرات و واردات گندم

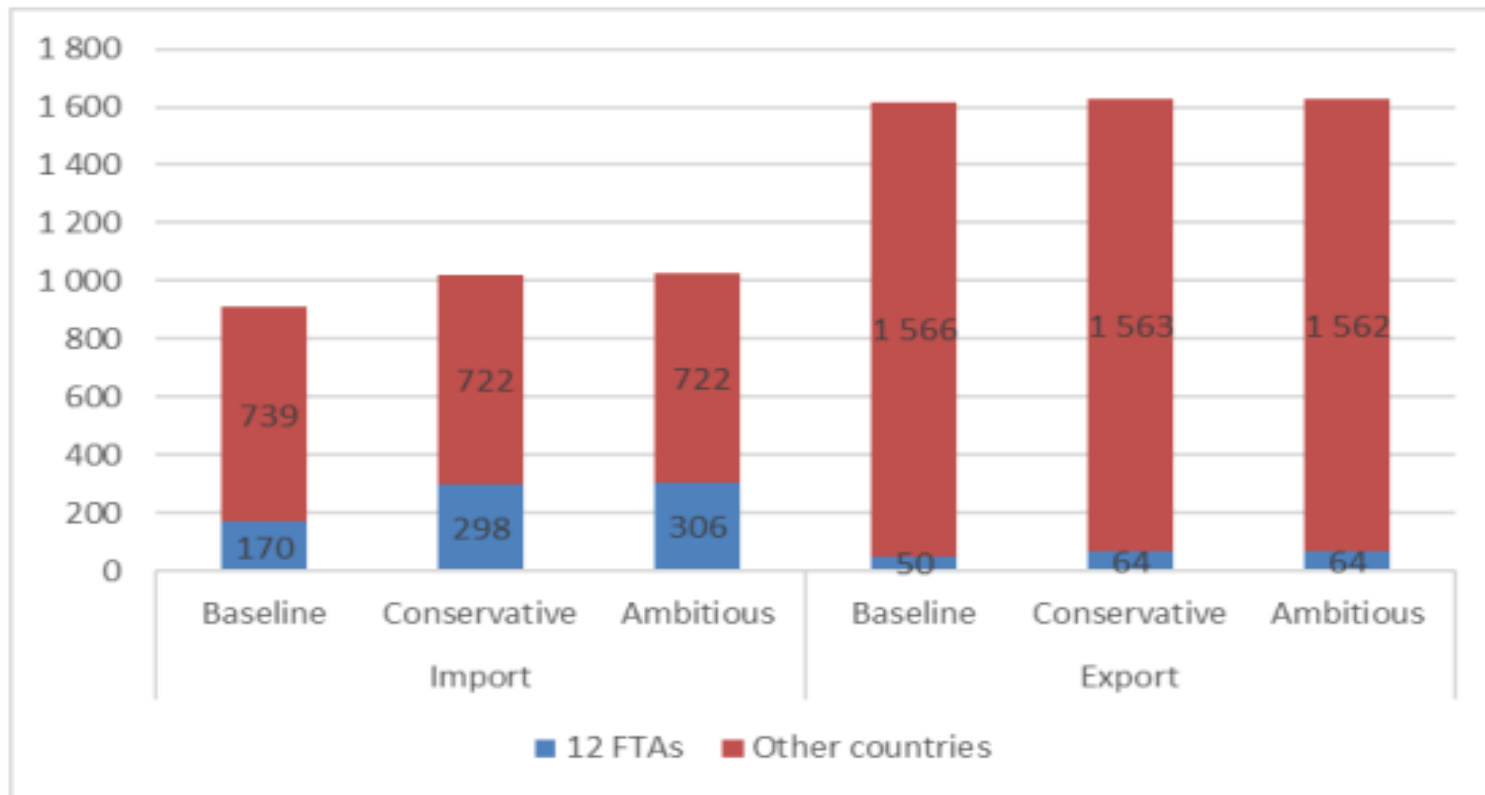
تغییرات واردات دانه‌های روغنی

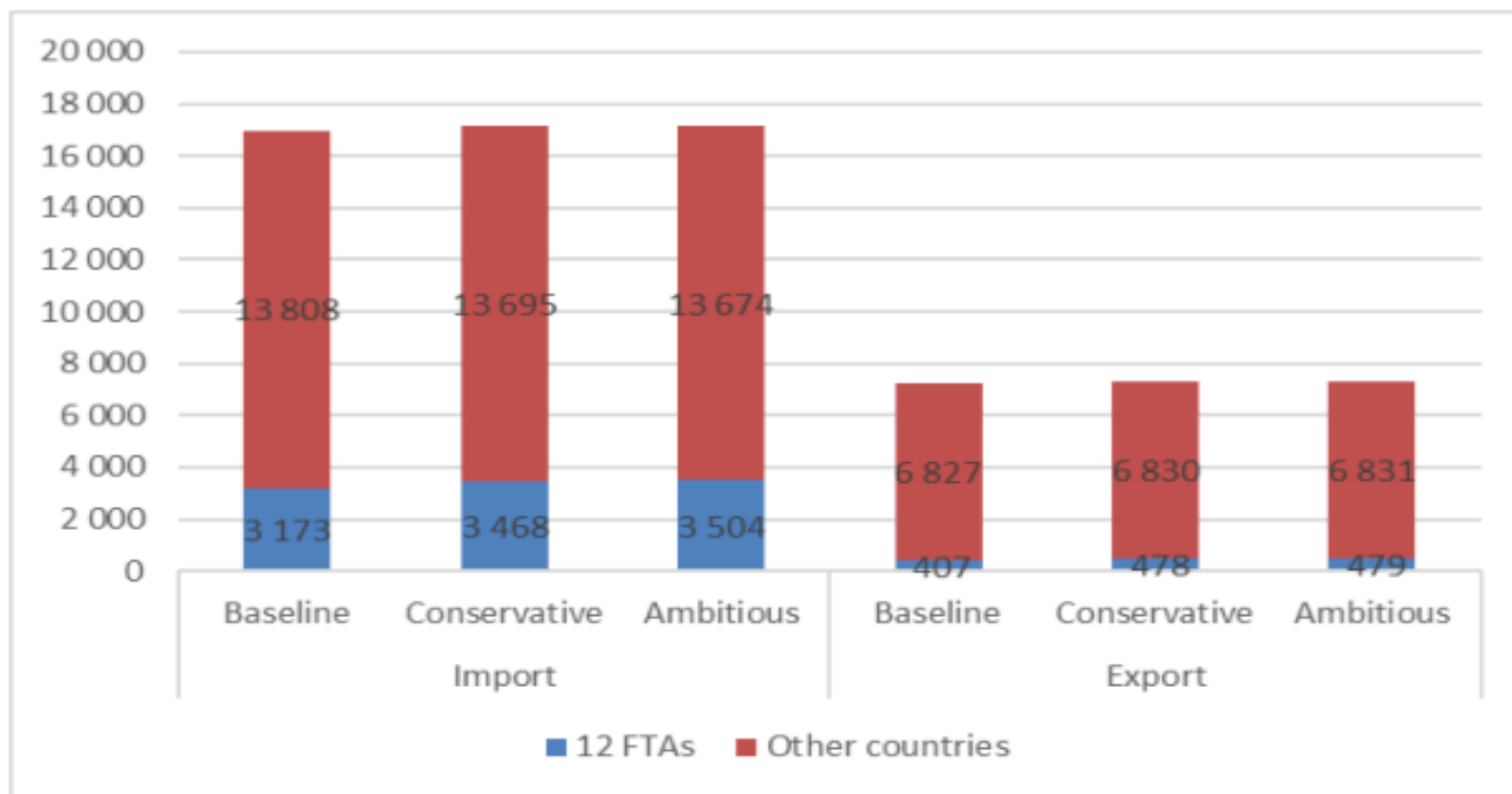
تغییرات صادرات و واردات برنج

تغییرات صادرات و واردات شکر

تغییرات صادرات و واردات میوه‌ها و سبزیجات

تغییرات تراز تجاری کشاورزی

	12 FTAs			Total		
	Exports	Imports	Balance	Exports	Imports	Balance
Baseline	21.1	38.8	-17.7	167.2	112.7	54.6
Conservative	26.3	42.7	-16.5	172.9	116.4	55.6
Ambitious	27.1	44.0	-16.9	172.7	117.4	55.3

Source: Authors' calculation from MAGNET results

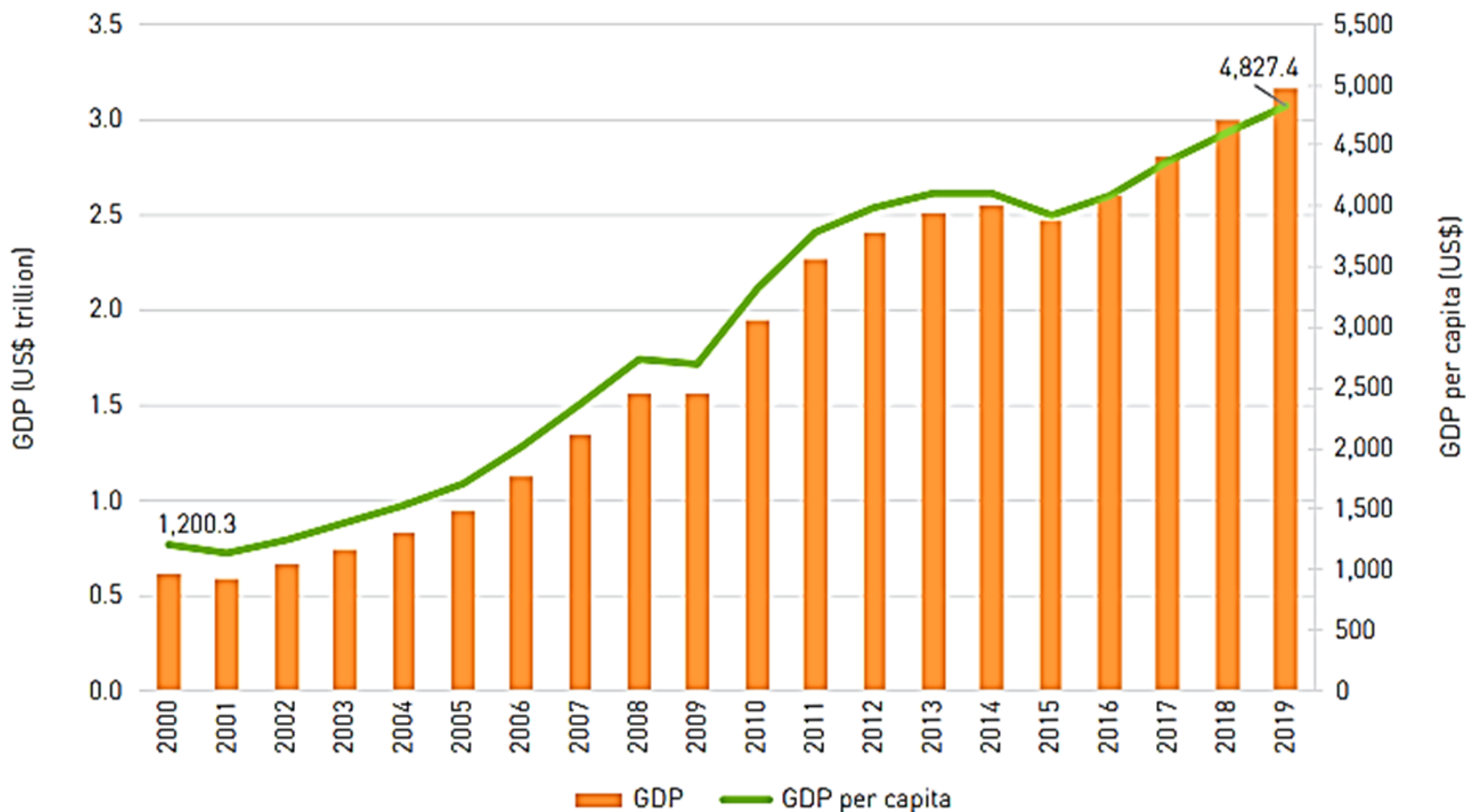
تجربیات جهان؛ بلوک اقتصادی آسه آن (ASEAN)

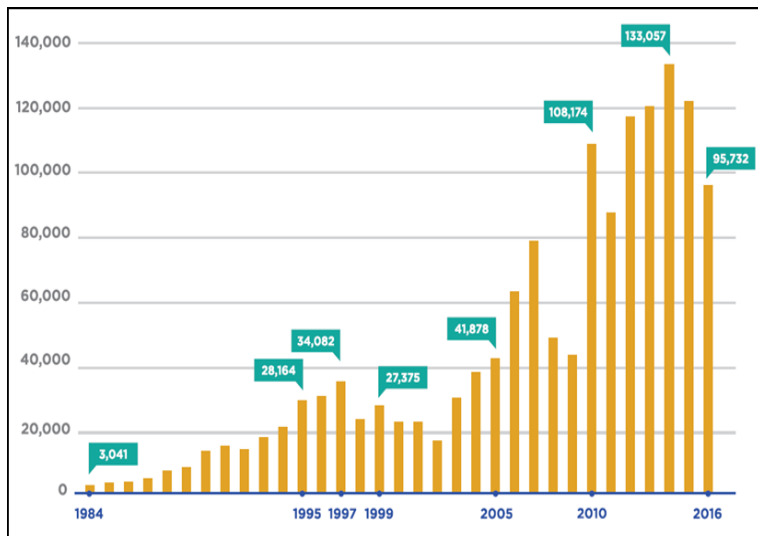
تشکیل بلوک اقتصادی آسه آن که یکی از انواع همگرایی‌های منطقه‌ای به‌شمار می‌رود با گذشت بیش از پنجاه سال از تأسیس آن به‌عنوان یک نمونه موفق در دنیا قابل ذکر است.

گواه این موفقیت، توسعه روزافزون روابط اقتصادی برون منطقه‌ای و روند پیشرفت تجارت درون منطقه‌ای اعضای آن است.

تجربیات جهان؛ بلوک اقتصادی آسه آن (ASEAN)

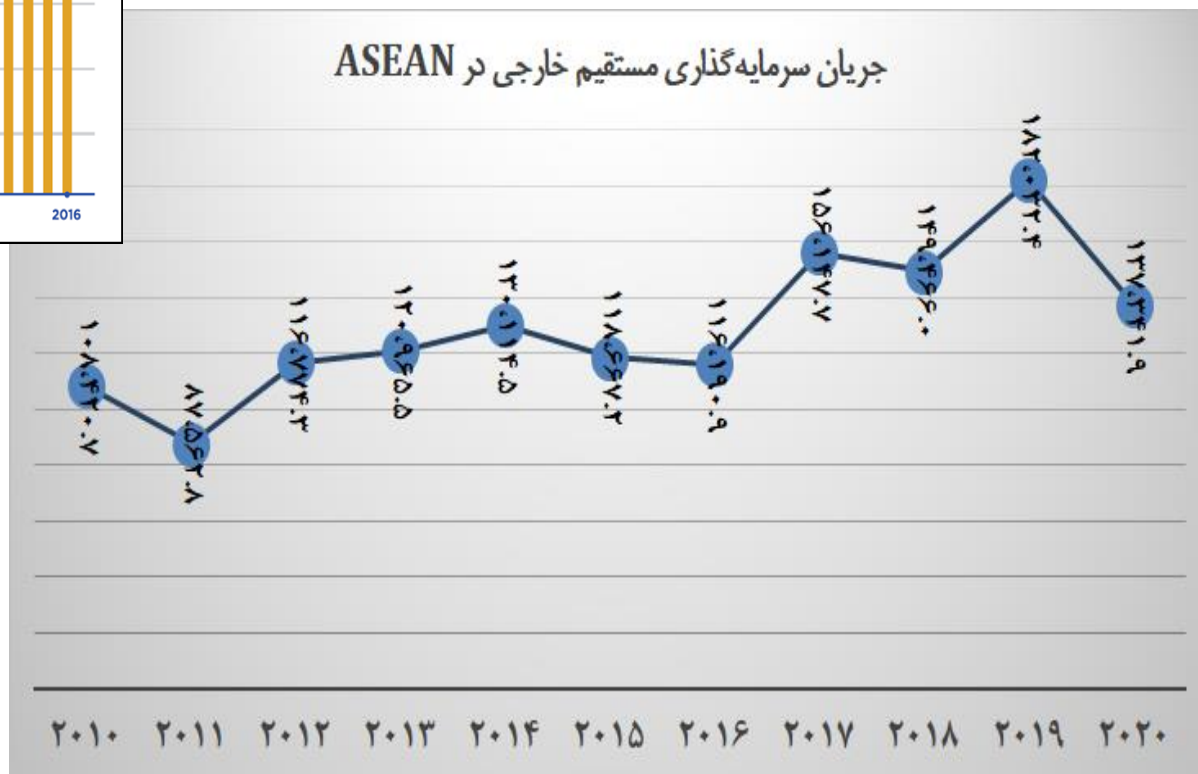

تجربیات جهان؛ بلوک اقتصادی آسه آن (ASEAN)

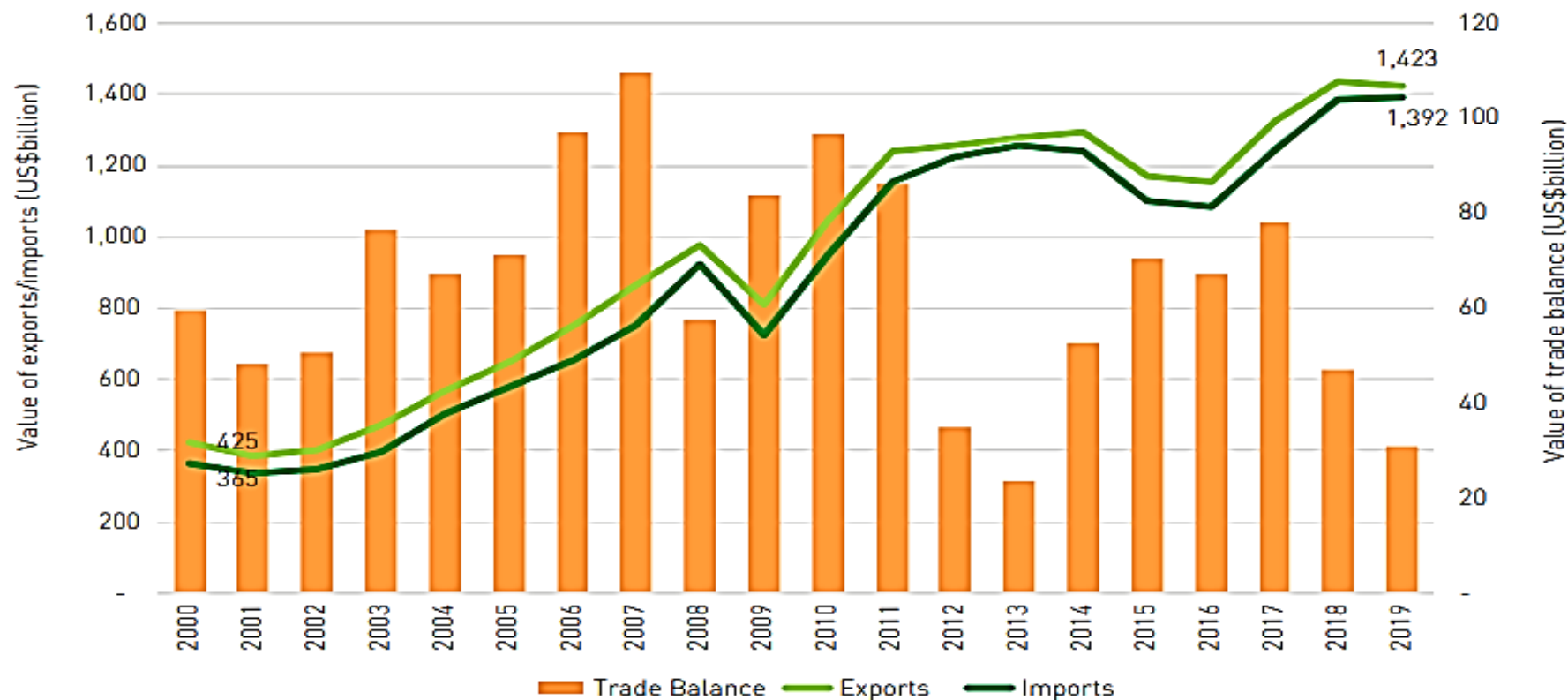
Source: ASEAN Secretariat, 2018

جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ASEAN

- آسه آن اکنون حدود ۷ درصد از کل تجارت جهان را در اختیار دارد و پس از اتحادیه اروپا، ایالات متحده آمریکا و چین، چهارمین قدرت تجاری جهان محسوب می شود.
- سهم صادرات آسه آن از صادرات جهان از ۲ درصد در سال ۱۹۶۷ به ۷.۲ درصد در سال ۲۰۱۵ رسیده است. در همین دوره سهم واردات منطقه از واردات جهان به سه برابر (از ۲.۳ به ۶.۶ درصد) افزایش یافت.

تجربیات جهان؛ بلوک اقتصادی آسه آن (ASEAN)

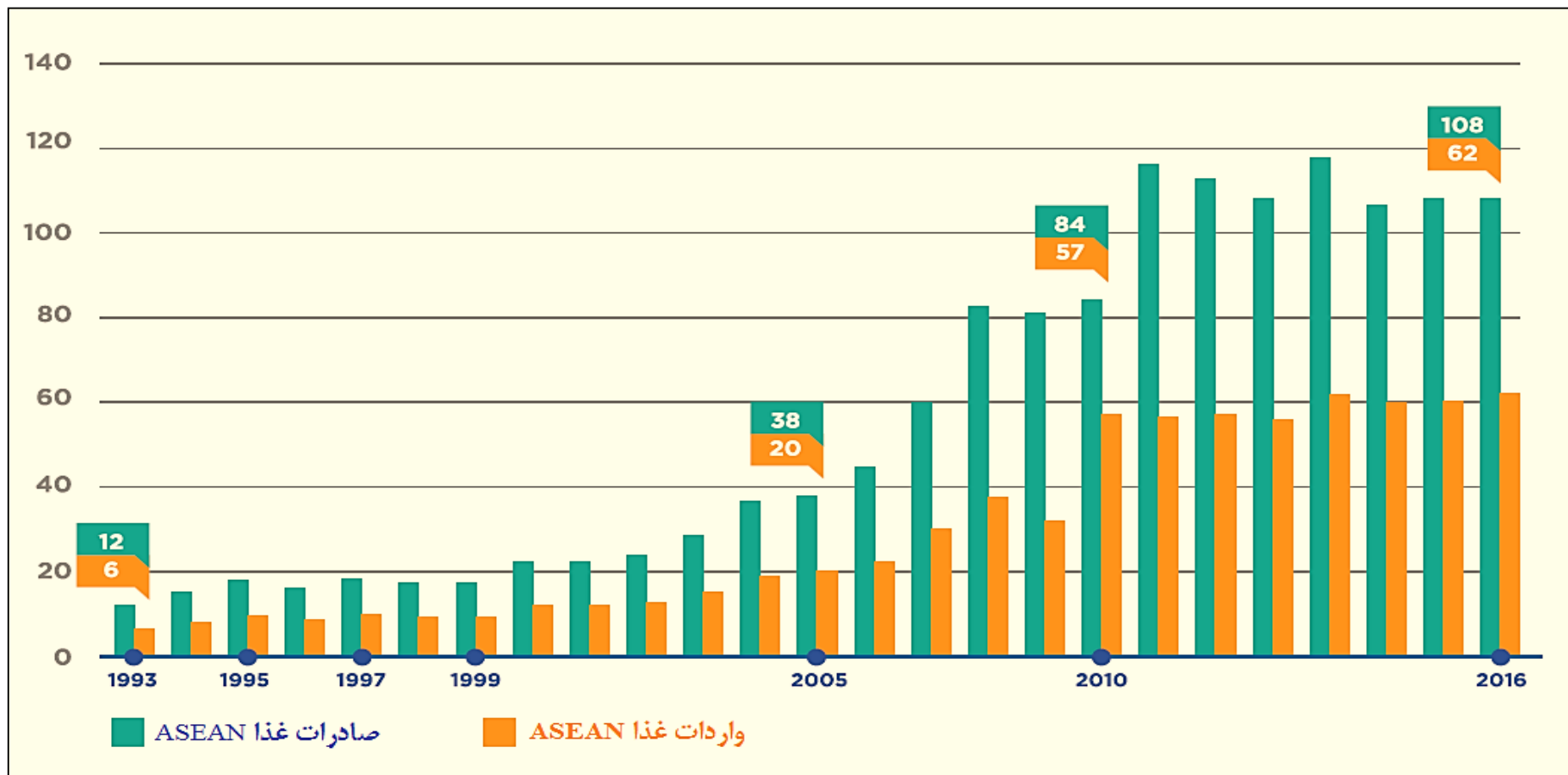
- محورهای تفاهم‌نامه غذا، کشاورزی و جنگلداری (پانزدهمین نشست رسمی مقامات آسه آن در بروئی در ۲۸ اکتبر سال ۱۹۹۳):
 - ✓ تقویت امنیت غذایی در منطقه؛
 - ✓ تسهیل و تقویت تجارت درون و برون منطقه‌ای آسه آن در حوزه کشاورزی، شیلات و محصولات جنگل؛
 - ✓ تولید و انتقال تکنولوژی به منظور افزایش بهره‌وری و توسعه کسب و کارهای کشاورزی؛
 - ✓ توسعه سرمایه انسانی و تشکلهای کشاورزی روستایی؛
 - ✓ مشارکت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی؛
 - ✓ مدیریت و حفظ منابع طبیعی و توسعه پایدار؛
 - ✓ تقویت همکاری‌های آسه آن و دستاوردهای مشترک در بعد منطقه‌ای و بین‌المللی.

- **بیستمین نشست** مقامات آسه آن در خصوص کشاورزی و جنگلداری به منظور عملی کردن چشم انداز ۲۰۲۰ در تاریخ‌های ۱۷ و ۱۸ سپتامبر ۱۹۹۸ در ویتنام برگزار و در آن برنامه عمل راهبردی همکاری‌های آسه آن در حوزه غذا، کشاورزی و جنگلداری دوره ۲۰۰۴-۱۹۹۹ تدوین و اتخاذ شد.
- بیشترین تأکید برنامه بر تقویت امنیت غذایی در منطقه، افزایش رقابت‌پذیری محصولات و همچنین افزایش سهم منطقه آسه آن در این سه بخش در جهان است.

- پس از گذشت بیش از ۵ دهه از تاسیس آسه آن سهم کالاهای خام کشاورزی از کل صادرات منطقه از ۳۲.۴ به ۹ درصد کاهش و سهم کالاهای صنعتی به ۲۹ درصد افزایش یافته است.
- بازار داخلی منطقه آسه آن بزرگترین بازار برای کشورهای عضو محسوب می شود.
- صادرات غذا از ۱۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۳ به ۱۰۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۶ (حدود ۹ برابر) و واردات غذا از ۶ میلیارد دلار به ۶۲ میلیارد دلار (بیش از ده برابر سال ۱۹۹۳) طی همین دوره افزایش یافته است.

تجربیات جهان؛ بلوک اقتصادی آسه آن (ASEAN)

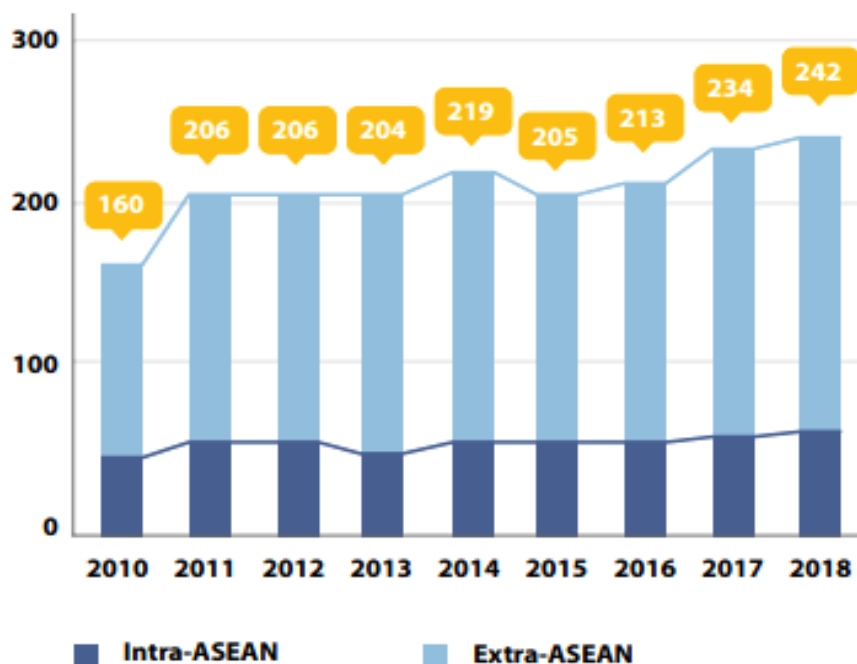
صادرات و واردات غذا منطقه آسه آن (میلیارد دلار) (منبع: دبیرخانه آسه آن، ۲۰۱۸)

تجربیات جهان؛ بلوک اقتصادی آسه آن (ASEAN)

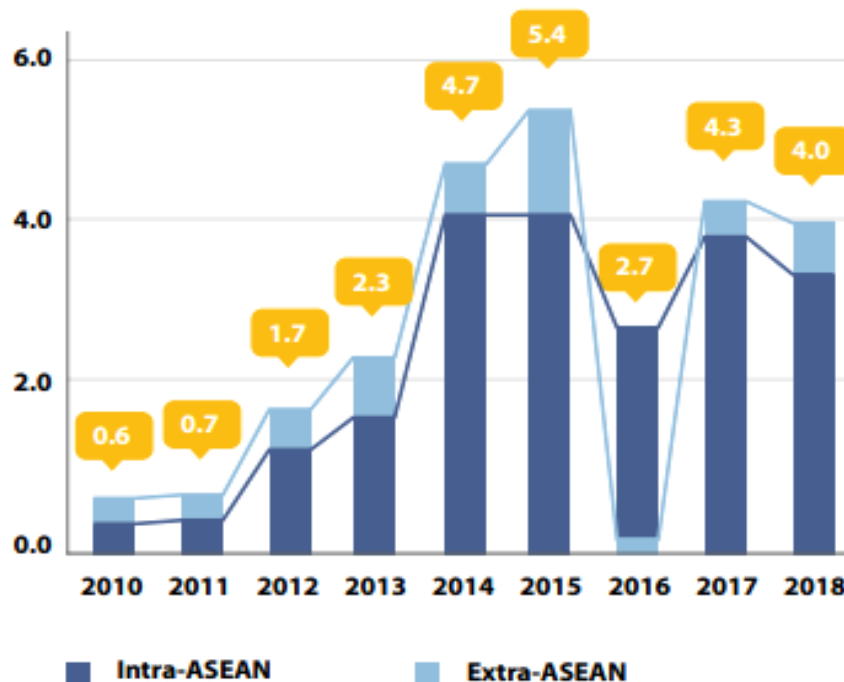
تجارت بخش کشاورزی

Trade Value,
USD billion

ورود جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی به بخش کشاورزی

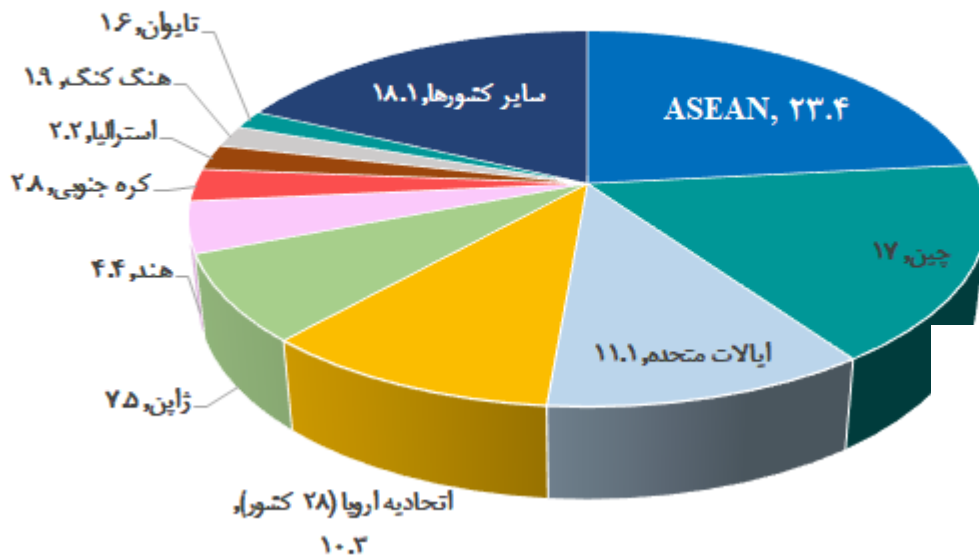
Share to the Total ASEAN,
in %

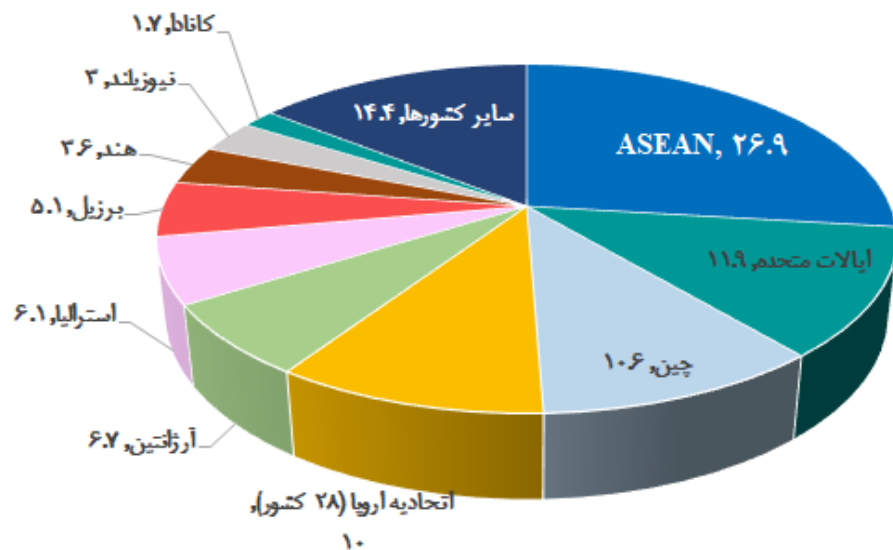
Source: ASEAN Secretariat.

تجربیات جهان؛ بلوک اقتصادی آسه آن (ASEAN)

مهمترین بازار صادرات کالاهای کشاورزی منطقه آسه آن در سال ۲۰۱۹

مهمترین مبادی واردات کالاهای کشاورزی منطقه آسه آن در سال ۲۰۱۹

Source: ASEAN STATISTICAL YEARBOOK, ۲۰۲۰

درسهای آسه آن برای سایر کشورهای در حال توسعه و حداقل توسعه یافته

- در بیشتر کشورهای عضو این بلوک اقتصادی، فرایند ادغام توسط سیاستهای صنعتی و سرمایه‌گذاری پشتیبانی می‌شود که طبق مشاهدات منجر به تنوع در تولید و ارتقای سبد صادراتی اعضا شده است.
- تجربه این کشورها نشان داده که همگرایی منطقه‌ای، مالی و تجاری نقش مهمی در عملکرد اقتصاد منطقه دارد و به تبع بر رشد و توسعه اثرگذار خواهد بود.
- تجربه آسه آن نشان می‌دهد که تنوع، ارتباط نزدیکی با تحول ساختاری دارد و تنوع بیشتر به واسطه بهبود عملکرد اقتصاد کلان قابل دستیابی است. به‌ویژه توسعه تجارت عمودی درون صنعتی در بین بخش‌ها و اجزا، کالاهای واسطه‌ای و محصولات نهایی تعیین کننده پیشرفت و ایجاد تنوع بوده است.
- ارتقای زیرساخت‌های فیزیکی، لجستیک، فناوری اطلاعات و ارتباطات، کاهش موانع تجاری و همچنین کاهش هزینه‌های تجارت نیز نقش مهمی ایفا کرده است.

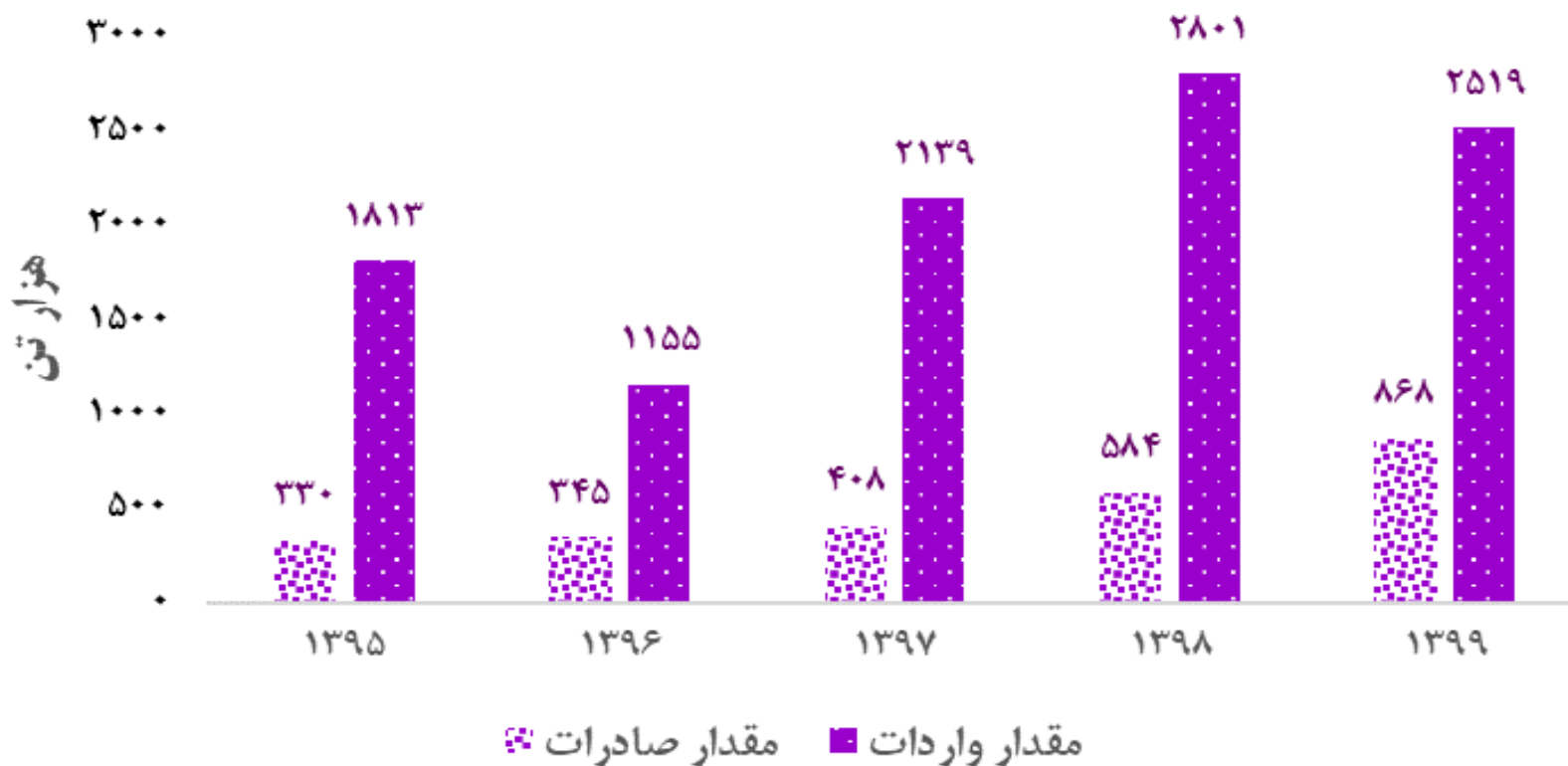
- آخرین تلاش‌های ایران در سطح بین‌الملل برای پیوستن به منطقه آسه‌آن به عنوان عضو به سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۶ بعد از تصویب برجام باز می‌گردد که تاکنون به نتیجه نهایی منتج نشده است.
- در حال حاضر ایران عضو پیمان مودت آسه‌آن است که علاوه بر ۱۰ عضو اصلی آسه‌آن، کشورهای چین، روسیه، ایالات متحده، اتحادیه اروپا، ژاپن و هند نیز عضو این پیمان هستند.

تجربه ایران: موافقتنامه تجارت ترجیحی اوراسیا

- انعقاد موافقتنامه تجارت ترجیحی اورسیا در آبان ماه ۱۳۹۷
- اقلام مورد معامله ۳۶۰ کالا مربوط به ایران و ۵۰۲ محصول در مورد اتحادیه مشمول اعطای ترجیحات تجاری می شود و بر اساس توافقات صورت گرفته، تعرفه ۱۷۵ ردیف کالا از جمله انواع فرش دستباف و ماشینی، پسته، انواع میگو، میوه هایی مانند پرتقال و لیمو، سبزیجات، خرما، بیسکویت و شیرینی، برخی محصولات از پلیمرهای پروپیلن، ورق های پلاستیکی و محصولات بهداشتی، صفر شود.
- بر اساس موافقتنامه اوراسیا، ۲۷ درصد از امتیازات ایران به اوراسیا و ۲۵ درصد از امتیازات اورسیا به ایران مربوط به بخش کشاورزی بوده است.

تجربه ایران: موافقتنامه تجارت ترجیحی اوراسیا

مقدار تجارت محصولات کشاورزی با اوراسیا

تجربه ایران: موافقتنامه تجارت ترجیحی اوراسیا

ارزش تجارت محصولات کشاورزی با اوراسیا

تجربه ایران: موافقت نامه تجارت ترجیحی اوراسیا

محصولات عمده صادراتی ایران به اتحادیه اوراسیا در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ (واحد: میلیون دلار/هزار تن/درصد)

محصولات	ارزش صادرات	مقدار صادرات	سهم از صادرات به اوراسیا در نیمه نخست سال ۱۴۰۰	سهم از صادرات به اوراسیا در نیمه نخست سال ۱۳۹۹	سهم اوراسیا از کل ارزش صادرات ایران در نیمه نخست سال ۱۴۰۰
کل صادرات بخش کشاورزی	۲۴۲	۲۵۴	۲۲.۵ درصد وزنی ۵۰ درصد ارزشی	۲۹ درصد وزنی ۶۶ درصد ارزشی	۸.۹ درصد وزنی ۱۰.۴ درصد ارزشی
یسته ها یا پوست تازه یا خشک	۵۳.۹	۹.۲	۲۲.۲	۱۹.۵	۵۳.۹
هلو، شلیل و شفتالو	۲۰.۲	۲۹.۱	۸.۳	۱۳	۲۰.۲
قلقل قرنگی	۱۵.۶	۳۶	۶.۴	۳.۹	۱۵.۶
سیب	۱۵.۵	۴۱.۶	۶.۴	۱۱.۲	۱۵.۵
هندوانه	۱۵.۴	۲۳	۶.۳	۲.۱	۱۵.۴
تیزابی بی دانه	۱۲.۴	۱۱.۳	۵.۱	۴.۲	۱۲.۴
سایر آلیاوها غیر از آلیاوهای ترش	۹.۶	۷.۴	۴	۶	۹.۶
آلیاوهای ترش تازه	۸.۸	۶.۸	۳.۶	۳.۶	۸.۸
رب گوجه قرنگی	۸.۵	۱۷.۵	۳.۵	۳.۳	۸.۵
کیوی	۷.۵	۱۳.۱	۳.۱	۳.۳	۷.۵
گوجه قرنگی گلخانه ای	۶.۲	۱۲.۳	۲.۵	-	۶.۲
خرما مضاقتی	۴.۶	۴.۲	۱.۹	۲.۴	۴.۶
سیر خشک شده	۴.۶	۵.۸	۱.۹	۰.۴	۴.۶
آب آناناس تغلیظ شده (کنسانتره)	۴.۳	۶.۸	۱.۸	۱.۱	۴.۳
سیب زمینی	۴.۲	۲۷.۸	۱.۷	۰.۲	۴.۲
سایر محصولات	۵۱.۳	۹۲/۵	۲۱.۱	۲۳.۵	-

ماخذ: گمرک ج.ا. و محاسبات

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی

موسسه پژوهش های برنامه ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

تجربه ایران: موافقتنامه تجارت ترجیحی اوراسیا

محصولات عمده وارداتی ایران از اتحادیه اوراسیا در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ (واحد: میلیون دلار/ هزار تن / درصد)

محصولات	ارزش واردات	مقدار واردات	سهم از واردات از اوراسیا در نیمه نخست سال ۱۴۰۰	سهم از واردات از اوراسیا در نیمه نخست سال ۱۳۹۹	سهم اوراسیا از کل ارزش واردات ایران در نیمه نخست سال ۱۴۰۰
کل واردات بخش کشاورزی	۵۲۴	۱۱۶۱	۸۴ درصد وزنی ۷۶ درصد ارزشی	۵۷ درصد وزنی ۴۷ درصد ارزشی	۱۴ درصد وزنی ۱۱ درصد ارزشی
گندم معمولی	۲۲۷	۶۵۷	۴۳,۳	۴۰,۷	۳۰,۳
روغن دانه آفتابگردان	۱۸۲	۱۳۴	۳۴,۷	۱۳,۸	۲۰,۹
جو	۵۵	۲۰۳	۱۰,۵	۱۶,۱	۹,۴
ذرت دامی	۳۸	۱۳۷	۷,۲	۲۲,۱	۲,۵
عدس	۵	۶	۱	۰,۹	۱۱,۸
سایر محصولات	۱۸	۲۳	۳,۴	۶,۴	-

ماخذ: گمرک ج.ا. و محاسبات

❖ توسعه و افزایش موافقتنامه‌های تجارت دو یا چندجانبه با در نظر گرفتن مولفه‌های اصلی حجم تجارت و ارجحیت روابط تجاری بر روابط سیاسی

❖ تاکید بر حذف یا کاهش موانع غیر تعرفه‌ای در مذاکرات انعقاد موافقتنامه‌های تجارت

❖ آسیب شناسی و بررسی مستمر آثار و نتایج موافقتنامه‌های تجاری بر بخش کشاورزی و یا محصولات مد نظر

❖ سهم اندک اوراسیا در از بازار محصولات عمده صادراتی ایران. بنابراین، فعال کردن ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های صادراتی بخش کشاورزی با تمرکز بر محورهای یاد شده، تقویت رایزنی‌های بازرگانی در کشورهای عضو اوراسیا و رفع موانع غیر تعرفه‌ای (به‌ویژه اصلاح زیرساخت‌های حمل و نقل و امور گمرکی) از جمله مواردی است که می‌تواند سبب توسعه و تقویت صادرات بخش کشاورزی به اوراسیا شود.

❖ سهم اندک اوراسیا در تامین تقاضای وارداتی محصولات کشاورزی از جمله نهادهای دامی. این امر نشان دهنده مغفول ماندن فرصت‌های استفاده از موافقت‌نامه در راستای جایگزینی مبادی عمده وارداتی محصولات به ویژه کالاهای اساسی و نهادهای دامی با کشورهای واسطه و کشورهای غربی می‌باشد. از این رو، ارجح است که در آغاز مذاکرات با هدف اجرای موافقت‌نامه تجارت آزاد، منافع و موانع دستیابی به ظرفیت‌ها و فرصت‌های موافقت‌نامه ترجیحی به طور مستمر مورد رصد و پایش قرار بگیرد تا با تقویت نقاط قوت و رفع چالش‌ها و موانع احتمالی، کشور ایران موفق به دستیابی به حداکثر منافع از اجرای موافقت‌نامه تجارت آزاد با اتحادیه اوراسیا شود.

سیاس از همراهی و توجه شما بزرگواران

